

EGY ELFELEDETT HUNYADI-EPOSZ A XVI. SZÁZADBÓL

TARTALOMJEGYZÉK:

Bevezetés	3
Szerkezeti elemzés	4
Propaganda.....	6
Az eposz helye a turcica-irodalomban.....	15
Összegzés.....	22
Bibliográfia	24

BEVEZETÉS

A neolatin humanista irodalom hatalmas feltáratlan területei felé mutatott érdeklődés nem tekint vissza olyan hosszú múltra, mint azt a téma megérdemelné – ez érvényes a hazai kutatásra is. A hihetetlen mennyiségű irodalmi anyagot a legutóbbi időkig méltatlannak tartották a feldolgozásra, mivel az általános (a romantikus szemléletben gyökerező) felfogás szerint kizárólag az antik művek és műfajok másolásából áll, nem tartalmaz semmi eredetit. A hazai érdeklődés megnövekedésének egyik első jele a Juhász László által alapított Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum kritikai kiadás-sorozat elindítása, melynek célja a közép- és kora újkori magyarországi vagy magyar vonatkozású latin irodalom kiadatlan tételeinek tudományos igényű publikálása volt.

A sorozat kiadványaként jelenik meg 1937-ben Sárkány Oszkár gondozásában Elias Corvinus joachimsthalai származású humanista *Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas* (1573–1575.) című panegyricus eposza. Corvinus kiterjedt magyarországi ismeretiséggel bírt: kapcsolatban állt számos magyar humanistával, tagja volt a Radéczy-körnek és ingen szoros viszonyt ápolt Batthyány Boldizsárral.¹ A hazai vonatkozások ellenére a szakirodalom mind a mai napig adós maradt életművének feldolgozásával. Ez kiemelten vonatkozik a szerző fő művére, az általam tárgyalt panegyricus eposzra. A *Res bellicae*vel kapcsolatban eddig egyetlen rövid összehasonlító elemzés jelent meg Galántai Erzsébet tollából.² Corvinus életrajzával, a mű történelmi hátterével és török-képével, valamint Antonio Bonfini *Rerum Hungaricarum decades*-éhez való viszonyával már korábban foglalkoztam, jelenlegi dolgozatomban három témát érintek. Szerkezetileg elemzem a művet, majd megvizsgálom, hogyan viszonyul az eposz a Habsburg és a Hunyadi propagandához. Ezt követően megpróbálom elhelyezni a művet a neolatin turcicairodalmon belül: feltárom a panegyricus kapcsolatait Alexander Cortesius *De laudibus bellicis Matthiae Corvini Hungariae regis* című művével, és (többek között az előbbi eposzhoz viszonyítva) megvizsgálom a *Res bellicae* krisztianizációhoz és a teológiai korrektség kérdéséhez való viszonyát.

¹A szerző magyar kapcsolataitól többet ld.: BARLAY (1997) és BOBORY (2018).

²vö.: GALÁNTAI, 2006.

Dolgozatom elején szükségesnek tartottam szerkezeti elemzést készíteni a panegyricusról, mivel a dolgozat többi fejezetének kérdéseihez hasonlóan ezzel sem foglalkozott még a kutatás. Az áttekintés nagyban megkönnyíti a tájékozódást a műben, és egyben lehetőséget ad a történelmi tények azonosítására – különös tekintettel a csatákra. Mivel a mű Hunyadi törökellenes háborús tetteit énekli meg, egyértelműen a harci jelenetek állnak a központban, terjedelmüket tekintve is ezek dominálnak. Az előzőeket még hangsúlyosabbá teszi, hogy Corvinus a művét tartalmazó kódex margóján piros számokkal bejelölte az ütközetek leírásának kezdőpontjait – ezzel teljesen egyértelművé válik, hogy a csatajelenetek alkotják a mű vázát.³

Az 1–13. sor takarja az invokációt, melyből a 8–13. sor tartalmazza a témamegjelölést, a 14–26. sorban találjuk a Rudolfnak címzett ajánlást, majd rögtön következik a cselekmény kifejtése az Albert halála után kialakult két párt torzszalkodásának leírásával az 52. sorig. Ezután jön az első Corvinus által pirossal megjelölt törökök elleni csata, az 1441-ben a Száva vidékét pusztító Íshak szendrői bey ellen Nándorfehérvár alatti összecsapás. A harc előkészületeit az 53–78., a küzdelmet a 79–98. sorok foglalják magukban Ezt követően megérkeznek az országba Mezid bey csapatai, Hunyadi pedig Gyulafehérvárra vonul. Utána a bey elleni 1442-es erdélyi harcok leírását olvashatjuk (a Corvinus által jegyzett második és harmadik összecsapás: 119, 136.), melynek végén Mezid elesik Szebennél. Itt található a Kemény Simonnal való híres páncélcseré leírása is. Az ország és Európa ünneplésének lehetünk tanúi a 191–209. sorokban. A „valach”-ok felbontják a szövetséget a törökökkel és ujjongva csatlakoznak Pannóniához. Az őrvölgő Murad ruméliai beğlerbeyt küldi ellenük és a Moldáv fejedelemség ellen. Hunyadi beszédet mond katonáinak (233–240.), majd megütközik Şehabeddinnel a Jolamica folyónál (1422. szept. 6.), a beğlerbey meghal az ütközetben (Corvinus negyedik bejegyzésétől kezdődően: 251–289.). A magyar seregek Budára vonulnak a zsákmánnyal, elkezdődik a készülődés az 1443–1444-es hosszú hadjáratra. A 328–345. sorok a nisszai, a 388–420. sorok a december 24-ei Kunovica-hágónál történt győzelmet örökítik meg (Corvinus ötödik és hatodik jegyzete), a hetedik és nyolcadik jegyzet (435, 452.)

³Paelium I.: 79, II.: 119, III.: 136, IV.: 251, V.: 328, VI.: 388, VII.: 435, VIII.: 452, XIX.: 497, X.: 529, XI.: 580, XII.: 598, XIII.: 622, XIV.: 725, XV.: 813, XVI.: 843, XVII.: 927, XVIII.: 960, XIX.: 972. vö.: Sárkány, 1937, 9.

pedig a hágóra visszahúzódott törökök kifüstölésére tett sikertelen kísérletet és a visszavonulás egy összecsapását taglalja, valamint a sereg visszatérését Budára. Ezután következik a Várnai csata igen tömör összefoglalása (kilencedik jegyzet, 497–511.) és egy csata utáni visszavonulás alatt történt összecsapás bemutatása (tizedik jegyzet, 529.). V. László trónra kerülése és Hunyadi kormányzónak való kinevezése olvasható a 650. sorig, utána pedig a már többször látott csatára való felvezetést követően a Rigómezei ütközet három napja (tizenegyedikől tizenharmadik jegyzetek: 580, 598, 622.). Hunyadi egyedül menekül hazafelé a veszített csata után, de útközben rablótámadás éri. Egyedül annak köszönheti megmenekülését, hogy a két útonálló összekap a nyakában függő aranykeresztet, így van ideje az egyikük kardját elragadni, a kard tulajdonosát lefejezni, a másik banditát pedig megfutamítani (659-ig). A tovább haladó hadvezért egy pásztor befogadja otthonába és megvendégeli kaláccsal, vöröshagymával és friss forrásvízzel, majd elkíséri Szendrőig (668-ig). A szendrőiek azonban korántsem olyan jóindulatúak, mint a pásztor: fogságba vetik Hunyadi, de az kiszabadulása után bosszút áll rajtuk (698-ig). Murád időközben sereget gyűjt, de az 1545-ös év harcainak keretében Hunyadi Brankovics György szerb despotával együtt győzedelmeskedik Firuz bey seregein Kruševacnál (tizennegyedik jegyzet: 725.), a visszavonulókat üldözve pedig felgyűjtja és lerombolja Vidin városát (739-ig). Itt Corvinus visszaugrik az időben, hogy szót ejtsen V. László Bécsből való szabadulásáról, Hunyadi kormányzásának megszűnéséről, Murád haláláról és II. Mehmed trónra kerüléséről (766-ig). A következő szakasz a Nándorfehérvári ostrom leírásának felvezetése. Bizánc elesett, Európa gyászol, a kereszténység és Róma szemei Magyarország felé fordulnak, Kapisztrán elkezd kereszteseket toborozni (789-ig). Nándorfehérvár ostromának elbeszélése további két jelzett csatát foglal magában: a tizenötödiket és a tizenhatodikat (813, 843.), a részlet Hunyadi halálával végződik (901-ig.) Az ütközetet követően Corvinus áttér műve összegzésére, Albert király halálától és a Báticasi ütközetről (tizenhetedik jegyzet: 927.) újraindulva fejt ki Hunyadi nem törökök ellen vívott küzdelmeit: a Drakulával szembeni bosszúhadjáratot és a Giskra János elleni harcot (tizennyolcadik és tizenkilencedik jegyzet: 960, 972.). Az 1026-1072. sorok tartalmazzák a panegyricus befejezését. Corvinus megjegyzi, ha Homéros nyelvét bírná, vagy a hatalmas Vergilius vére folyna az ereiben, sem lett volna képes méltó módon megénekelni az imént megénekelteket, végül megidézi a Hunyadi-örökséget továbbvivő fiú, Mátyás alakját.

A fentiek tükrében megállapítható, hogy valóban a csataleírások alkotják a mű szerkezetének gerincét, szorosabban véve a törökök ellen vívott harcok jelenetei. Az Albert király halála után történtek kétszeri említése keretet ad az elbeszélésnek. A mű témájához nem tartozó dicső tettek külön tárgyalása és a tény, hogy a legkiemeltebb esemény, a Nándorfehérvári diadal leírásának kezdőpontja pontosan a mű háromnegyedére esik, szintén a megfontolt szerkesztésről ad tanúbizonyságot.

PROPAGANDA

A *Res bellicae* egy viharos történelmi korszakban, feszült, ugyanakkor rendkívül bonyolult módon rétegzett politikai környezetben lett papírra vetve. Az eposzt magát is minden ízében átjárja a politikai töltet: egy politikailag óriási jelentőségű esemény, az 1572-es lepantói győzelem apropóján íródott, a művet a szerző praefatiójában a trónt II. Miksa után épp az imént elfoglaló II. Habsburg Rudolfnak ajánlja. A panegyricus témája, Hunyadi János törökellenes tetteinek hexameterbe szedése is politikai üzenetet közvetít, célt tűz az olvasó elé: egy múltbeli példa felelevenítésével és magasba tartásával Corvinus határozott és egyértelmű útmutatást ad arra vonatkozóan, hogy milyen módon kellene kezelni a török-kérdést.

A bonyolult politikai környezet, a panegyricus egyértelmű politikai vonatkozásai és állásfoglalása ösztönzött arra, hogy megvizsgáljam a művet ebből a szempontból is. Elsősorban az érdekelt, bekapcsolódik-e az eposz a korabeli Habsburg propagandába, és ha igen, milyen módon. Ezen kívül választ szerettem volna kapni arra is, vannak-e esetleg nyomai a műben a Hunyadiak által kifejtett propaganda utóhatásának. Végül arra voltam kíváncsi, hogy amennyiben mindkét propaganda elemei megjelennek a műben, hogyan kezeli ezek egymáshoz való viszonyát a szerző. Törekszik-e ezek kibékítésére, esetleg egybeolvasztására, vagy nem törődik összefésülésükkel.

A Habsburgok Európa egyik legnagyobb (ha nem a legnagyobb) dinasztiájaként mesteri fokon művelték a propagandát. A befolyásolás művészetének kellékeit pedig a lehető legváltozatosabb módon válogatták ki: irodalom, építészet, képző- és előadóművészetek – amennyiben az érdek ezt diktálta – mind a propaganda szolgálóivá váltak. A dinasztia tagjai egyáltalán nem idegenkedtek attól sem, hogy (hosszú múltra visszanyúló gyakorlatot alkalmazva) megfelelő származással és ősökkel támogassák meg családfájukat. Ez a megfelelő genealógia egyik irányból mindig valamilyen antik hőstől, mitológiai vagy történelmi szereplőtől indult ki, leggyakrabban Aeneastól.⁴

Másfelől viszont mint keresztény uralkodók egy bibliai alapú leszármazást is készítettek maguknak. Ez a gyakorlat sem volt példa nélkül álló, sőt régi múltra tekint vissza, többek között már a német-római trónon a Habsburgokat megelőző Hohenstaufen-dinasztia is él a kettős (antik pogány és bibliai) leszármazás narratívájával. A Habsburgok közül I. Miksa illetve unokája, V. Károly használja ki teljesen, fejleszti tökélyre az ebben rejlő lehetőségeket: Miksa az őt dicsőítő humanisták javából élete vége felé már a történelmi mellett bibliai (mint különféle zsidó királyok, Noé, sőt, maga Krisztus) és antik mitológiai (mint Hektór vagy Priamos) ősök hosszú listáját tudhatja magáénak. Ezeknek a különféle genealógiáknak mintegy a szintézisét dolgozza ki Jacob Mennel *Fürstliche Kronik* (1507. ill. 1518.) című művében. Mennel három különböző leszármazási láncolatot vezet le egymással párhuzamosan, amelyekhez egy szemléltető ábrát is készít. Az első, a *linea hebrorum* II. Miksa bibliai felmenőit mutatja be, Boazzal, Jessze nagyapjával kezdődik és Jézussal ér véget. A második, a görög ősoket felvonultató *linea graecorum*, Hektórtól egyenesen nagy Károlyig vezetve. A harmadik, a *linea latinorum* pedig a Szent Római Birodalom uralkodói címhez szükséges legitimációs eredetet mutatja be Aeneason kezdve és I. Klodvigon fejezve be.⁵

I. Miksa unokája, a fentebb említett V. Károly az, aki a Habsburg uralkodók közül talán a legmesteribb módon bánt az imázsteremtés eszközeivel. Bizonyíték erre már csak az is, hogy utódai előszeretettel másolták, illetve helyezkedtek bele az általa kialakított sikeres fogalmi és

⁴A Habsburgok propagandájáról különös tekintettel az antik származásra kimerítő módon ld.: TANNER, Marie (1993), *The last descendant of Aeneas. The Habsburgs and the Mythic Image of the Emperor*, Yale University Press.

⁵Tanner (1993), 103.

megjelenítési rendszerbe. Az V. Károly alatti propagandát már csak azért meg kell említeni, mert az ő neve fordulatot jelez ezen a téren: ő (illetve főpropagandistája, Mercurino Arborio de Gattinara) kezdi el terjeszteni azt a felfogást, mely szerint a Habsburg uralom alatti területek egyfajta világbirodalmat, *monarchia universalist* alkotnak – természetesen a Római Birodalom folytatásaként, de egyszersmind túl is nőve azt.⁶ Ennek az egységes birodalomnak a képéhez kézenfekvő módon kapcsolódik a keresztények Károly alatti egységesítésének eszméje, az evangéliumi egy pásztor-egy nyáj ideális állapot beteljesedése.⁷ Ez Gattinara szerint különösen aktuális, hiszen csak a különféle számmisztikákkal övezett⁸ V. Károly lesz az, aki a Nagy Károly óta széthullott birodalmat egyesíteni fogja.⁹ Ez az egység viszont egy ellenponttal szemben van megfogalmazva: az Oszmán Birodalommal. A törökök alkották azt a veszélyfaktort, ami hajtóerőként volt képes hatni az egységesítési eszmék kitermelésére és hatékony befogadására. Rotterdami Erasmus Károlynak ajánlja *Institutio Principis Christiani* című didaktikus művét, melyben kifejti, hogy az uralkodónak *defensor Christi*ként kell viselkednie az isteni ügyet képviselve a világpolitika színpadán. Meg kell védenie a kereszténységet, meg kell oldani a török-kérdést, mert csak így lehetséges a keresztény egység, az *universitas Christiana* megvalósulása.¹⁰

V. Károly legeredményesebb török elleni megmozdulása Tunisz 1535-ös visszafoglalása volt, ezt a sikert termékeny módon ki is használta propagandacéljainak megvalósítására, népszerűsítésére. Érdekes egy rövid pillantást vetni az eseményre, mert esszenciájában mutatja meg a propaganda összetettségét, valamint a keresztény és a római minta egymásmellettiességét. Már a hadjáratra is vitte magával a megfelelő személyeket, írókat festőket, akik anyagot gyűjtöttek, készítettek későbbi feldolgozás céljából. A győzelem után pedig Itáliában tartott diadalmenetek sorozatán terítette a nézők elé a többek között kárpitokban, festményekben, szobrokban megtestesülő propagandaanyagot. Ezek a művek Károlyt a kereszténység oltalmazójaként, az iszlám legyőzőjeként éltették, de a diadalmenet antik mintára lett lebonyolítva, a képek között jelen voltak az uralkodót különféle antik hősökhöz hasonlító alkotások, többek között olyanok, amelyek Károlyt harmadik Scipióként ábrázolták.¹¹

⁶Ágoston (2003), 1.

⁷*et fient unus grex, unus pastor.* Jn 10, 16.

⁸Korpás (2008), 13.

⁹Ágoston (2003), 6.

¹⁰Korpás (2008), 13–14.

¹¹Ágoston (2003), 8.

A károlyi propagandát utánozza a külsőségek terén (megvalósítási módszerek és elemek tekintetében) II. Miksa és fia, II. Rudolf, a panegyricus címzettje is. Ilyen külsőségre példa az V. Károly által Tunisz elfoglalása után rendezett látványosságokon először¹² bemutatott, úgynevezett „Feuerwerksschloß”, azaz tűzijátékkastély. Egy erre az alkalomra építtetett és különféle török figurákkal felékesített favárat teletömtek tűzijátékkal, utána ostrom alá véve felrobbantották. Ez a látványosság megjelenik majd a hagyományos felvonulások és tornák mellett II. Miksa 1563-as pozsonyi koronázásán,¹³ illetve később II. Rudolfén is – bár itt az előadás kudarcba fullad, mivel a vár szerencsétlen módon a kelleténél előbb meggyullad, sokan megsérülnek.¹⁴ A követés viszont az elvek síkján is jelen van, a károlyi fogalmi rendszer tovább él (*defensor Christi, universitas Christiana*, stb.), a Károly által használt irodalomból táplálkoznak az utódok. Például főpropagandistája Antonio de Guevara óriási hatású *Relox depríncipes o Libro àureo del emperador Marco Aurelio* című művét, melyben a filozófus császár, Marcus Aurelius fejt ki levelek formájában az ideális uralkodóról alkotott nézeteit Draskovich János tárnokmester fordítja le és ajánlja II. Rudolfnak.¹⁵

Habsburg propaganda megnyilvánulásai után való kutatás során már a *Res bellicae* elején nyomra akadtam. Rögtön a mű dedicatiója kihangsúlyozza a szakrális legitimációjú Rudolf védelmező szerepkörét:

*Huc ades, o nova spes tutorque optate, Rudolphe,
Cui genitor proprium ius Augustamque coronam
Ungariae cessit regnatoremque refecit
Invicto populo magni ingens arbiter orbis.*

(15–17.)

A *tutor* szó megidézi a *defensor Christi* (és ezzel természetesen az *universitas Christiana*) hívószavakat. Corvinus természetesen figyel, nehogy bármi olyat írjon, ami rossz fényt vethetne a Habsburgokra, sőt nem riad vissza attól sem, hogy a rideg valóságot, ha kell, habos mázba burkolja.

¹²Vagy legalábbis másodszor, vö.: Gulyás, 2012, 251.

¹³Gulyás (2012), 251.

¹⁴Gulyás (2012), 258.

¹⁵Korpás (2008), 21.

A III. Frigyes által politikai megfontolásokból gyakorlatilag fogva tartott V. Lászlót interpretációja szerint a jóságos császár tizennégy évig táplálta és hatalmas szeretettel gondját viselte, sőt ezek után is csak azért nem engedte vissza Magyarországra uralkodni, míg az osztrákok, a durva¹⁶ csehek és a magyarok már fegyveres nyomást nem gyakoroltak rá, mert féltette: a fiatal László ugyanis még nem volt elég érett a harcra és a rá váró nehézségekre.

*Interea Alberto genitum patre Ladislaum,
Haeredem Ungariae regni sub flore tenello
Bis senos secum Caesar Fridricus in annos
Nutrierat curaue insigni et amore fovebat.
Saepe illum populi atque haeredis debita regna
Urgebant, sineret patriis succedere terris
Imbellemque suos regere atque assuescere curis,
Nec vi nec precibus crebris tamen ille movetur.
Ast, ubi iam Austriacae gentes durique Boëmi
Ungaricaeque manus Friderico haud vilia bella
Intentant, patriae liber dimittitur haeres
Praesentique graves tandem levat ore tumultus.*
(739–750.)

HUNYADI PROPAGANDA

A kereszténység védőbástyája címre azonban nem V. Károly volt az első pályázó. Hunyadi János és még inkább fia mítoszának kapcsán szintén előkerül a fogalom. Mátyás Károlyhoz hasonlóan erősen és tudatosan építi fel a *propugnaculum totius Christianitatis*¹⁷ imázst, annak ellenére, hogy atyjával ellentétben az európai török-kérdés megoldása inkább csak propagandaszótárában,

¹⁶Kiemelendő az ügyes lavírozás: bár mind szembe szálltak a császár akaratával, egyedül a csehek kapják meg a dehonesztáló „duri” jelzöt.

¹⁷vö.: Lázár (2019), 61, skk.

mintsem a megoldandó problémák listáján foglal el előkelő helyet. A Hunyadiak köré azonban egyéb mítoszok is szövődtek, amelyek közül feltétlenül meg kell említeni azokat, amelyeket vizsgálódásom során feltételeztem, hogy Corvinus is felhasználhatott. Hunyadi János volt az első olyan világi személy a magyar történelem folyamán, aki bár nem volt semmilyen uralkodóház tagja, belekerült a nyugat-európai történetírásba és irodalomba.¹⁸ Alakja köré elég hamar a „fehér lovag” mítosza szövődött, mely ábrázolásmód leginkább francia területen hódított. A mítosz nagy valószínűséggel a Balkánról Nyugat-Európába áramló hírek anyagából épült fel francia nyelvterületen, kialakulását a török-helyzet kiélesedésének (például Konstantinápoly eleste) és Hunyadi sikereinek egyvelege táplálta.¹⁹ A lovagi eszményektől áthatott mítosz azonban nem volt képes meggyökeresedni a hazai földben, már csak azért sem, mert az inkább az alacsonyabb néprétegek hősideáljának megtestesítőjeként kiemeli a hős alacsony származását – ami Mátyás számára tabu téma volt.

A Hunyadi-propagandában viszont a család eredetének egy másik variációja fontos szerepet kap. Tudjuk, hogy Mátyás korában vált széles körben „ismertté” a Hunyadiak antik római származása. Az ez irányú propaganda malmát hajtók közül a teljesség legkisebb igénye nélkül legyen néhány példa felvillantva: Mátyás udvarával szoros kapcsolatban lévők közül példának említhetjük az antik genealógia megteremtésén komolyan fáradozó Bonfini,²⁰ aki a többek között Nagy Sándorral való összehasonlítás mellett²¹ a legrészletesebben a római Corvinus család kapcsolatát dolgozza ki a hollós Hunyadiakkal,²² vagy az ugyanezt tevő Petrus Ransanust,²³ messzebből pedig Alexander Cortesiust.²⁴

E három humanista közül kettőt Corvinus műve forrásaként, illetve mintájaként jelölt meg, s mint majd látható lesz, a két szerző eredet-alternatívája fog megjelenni a panegyricus sorai között. A művet vizsgálva ugyanis kiderül, hogy a fehér lovag alakja nem jelenik meg, sem direkt módon,

¹⁸Csernus (2001), 3. Acta Historica (Szeged) pp. 3-33.

¹⁹Csernus (2001), 23.

²⁰Lázár (2019), 62. Bonfini a *Rerum hungaricarum decades*ben nem hallgatja el Hunyadi János alacsony sorból való származását, sőt, erényt kovácsol a *homo novus* státuszából. vö.: Sebestyén (2016), 83. skk.

²¹vö.: Bitskey (2019), vagy Lázár, (2019). Mátyásnak nagy példaképe volt Nagy Sándor, előszeretettel forgatta többek közt a Curtius Rufus által írt életrajzot. Borzsák (1984), 22–23.

²²Bonfini végighalad a Corvinusok családfáján és bemutatja a család híres tagjait és azok tetteit Marcus Valeriustól Corvinustól indulva Messalla Corvinuson át Valerianus császárig. vö.: Sebestyén (2016), 86–87.

²³Ritoókné (2000), 103.

²⁴Ritoókné (2000), 104. Cortesiustól több ízben felbukkannak (Mátyással kapcsolatban) a Hunyadiak hun származására való utalások is, vö.: Simon (2021), 59–60.

megnevezéssel, sem utalások révén. Hunyadi katonai teljesítményének, hősie viselkedésének ábrázolása nem mutat fel olyan biztosan azonosítható elemeket, amelyekből arra következtethetnénk, hogy Corvinus hősének nem egyszerűen hadvezéri kvalitásait, hanem szándékoltan lovagi oldalát akarta volna kidomborítani. A legkézenfekvőbb lehetőség Csernus nyomán Hunyadi alacsony származására való utalás lehetne, de ennek (ahogyan látni fogjuk) pont az ellenkezője történik. További lehetőségként merül fel a mítosz korábbi fázisában, illetve az ellenpropagandában szereplő „vlach lovag” megjelenése, de Corvinus a „Valachi” megnevezést egyetlen szerepeltetésekor sem hozza kapcsolatba Hunyadival (208, 212, 225, 622, 959.). Mivel Corvinus Bonfiniből dolgozva nem valószínű, hogy nem tudott volna alacsony „vlach” származásról,²⁵ sokkal inkább arra kell gondolni, hogy szándékosan választotta a panegyricus hangneméhez illő előkelő ősök-narratíva követését.

A fehér lovag alakjának elmaradásával ellenben Corvinus a prooemiumban mind a hun, mind az antik származással megajándékozta Hunyadit. Magyar nevéből etimológiás kiindulva állítja, hogy családja hun eredettel büszkélkedhet:

*Virtutesque referre viri laudataque gesta
Hunniadae, priscis nomen qui traxit ab Hunnis*
(11–12.),

s joggal merül fel a gyanú, hogy ígéretéhez híven tudatosan Cortesiust követi ebben.²⁶ Emellett megjelenik a fentebb tárgyalt kézenfekvő párhuzam az antik római Corvinus családdal, akiknek a hadvezér természetesen nem csupán a nevét, de erényeit is birtokolja.

*Ille autum a proavis haudquaquam vilibus ortum
Duxerat, insigni genitus sed stirpe parentum;
Romulei generis Corvinos nomine et alta
Virtute aequabat...* (27–30.)

²⁵*Rerum Hungaricarum decades* III. 4. 255–265.

²⁶„curabo ut dicar diligens ut aemulus Cortesiy” vö: BARLAY Ö. Szabolcs (1997), 352.

A műben Hunyadi egyértelműen mint *miles Christi* jelenik meg, ő az az ember, aki képes sikeresen hadat viselni a törökök ellen és féken tartani őket. Hunyadi valódi *defensor Christianus*ként képes tevékenykedni, céljai a haza és a kereszténység védelme (*Tanti cura fuit patriae servire Deoque*; 1015). Dicső tetteinek híre azonban nem marad a haza kapuin belül, bejárja egész Európát, s szerte a kontinens összes templomában hálaadó misét mutatnak be a hadvezér török feletti győzelméért.²⁷

*Omnibus in templis divum celebrantur honores,
Omnibus in terris Europae splendida magni
Fama volat Corvini atque indelebile nomen.*
(200–202.)

A fentiek olvasatában Európa mint keresztény közösség tisztában van vele, hogy Hunyadi érte küzd, és nem is hagyja őt hidegen, éhesen vár és ad tovább minden vele kapcsolatos hírt. Így válik a magyar hadvezér az *universitas Christiana* harcosává és zászlóvivőjévé. Politikai (*patriae*) és égi küldetése (*Deoque*) nagyon szorosan egybefonódik, nehezen szétválaszthatóvá válik. Ezt mutatják a műben rá alkalmazott jelzők is. Hunyadi epitetonjait megvizsgálva markánsan elkülöníthető egy fogalomkör, ez a halmaz a többi jelzőhöz viszonyított arányával önmagában domináns módon meghatározza a viselőjéről alkotott képet. Az ide tartozó jelzők mindegyike Hunyadi védelmező szerepére utal (*defensor* 890, 1017; *protector* 884; *tutor* 762.). Ez a védelmező szerepkör egyszerre érthető és értendő az ország törökökkel szembeni védelemére és a keresztény közösség, a keresztény vallás oltalmazására.²⁸ Így jelenik meg (a hit és a pusztuló haza védelmezőjeként) Hunyadi a nándorfehérvári ostromleírás lezárásában:

²⁷Egész pontosan az 1442. március 25-ei csatáról van szó, amelyben Hunyadi seregei legyőzik és megölik Mehid beyt.

²⁸A védelmezés motívuma Hunyadi alakjától elvonatkoztatva is igen fontos szerepet játszik, a gondolatkör át- meg átszövi az egész panegyricust. Corvinus már rögtön az ajánlásban Rudolfot is *tutornak* nevezi (14.), s ezzel együtt a *tueor*; *tutus* szavak vagy valamilyen belőlük képzett alak összesen húsz alkalommal fordul elő az eposzban (14, 67, 91, 115, 217, 245, 380, 431, 578, 587, 606, 708, 762, 781, 786, 806, 916, 965, 983, 1052.) ezen kívül hatszor a *defendo* származékai (235, 312, 413, 773, 890, 1017.) és egy alkalommal a *protegit* alak (49).

*Sic ille insignis fidei patriaeque labantis
Defensor se se toti es crudelibus ausis*

(889–890.).

Egy másik helyen a haza és a keresztény oltárok megvédésére buzdítja csata előtt szónokolva katonáit is:

*Nunc mecum aut patriam laeti defendite cives
Christicolaeque aras aut pulchrae occumbite morti.
Non vis in numero est, verum alto in robore Christi.*

(230–232.)

Ennek a két értéknek a megmenekítőjeként fogja örök időkre éltetni a hőst az emlékezet, aki általános tapsvihar közt emelte fel hazáját az égig:

*Ergo illi meritas aeterna in secula laudes
Posteritas celebrat defensoremque piorum
Et patriae ingenti extollit super aethera plausu*

(1016–1018.)

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy Hunyadi szerepeltetése a Habsburgok által kisajátított *defensor* jelzővel, vagy még inkább a Hunyadiak nyílt dicsőítése nem váltott-e ki feszültséget, disszonanciát a Habsburgok részéről. Látni kell azonban, hogy ekkorra a Hunyadiak már bő nyolcvan éve eltűntek az európai hatalmi palettáról, a Habsburg uralkodóknak pedig azóta számos más problémával kellett megküzdeniük.²⁹ Az övékével sok hasonlatosságot mutató Hunyadi-mítosszal pedig nem hadakoztak, hanem pont az egyezést kihasználva magukévá tették, a saját imázsukat táplálva beolvasztották. A Hunyadiak szellemi örökségével megtámogatott Habsburg-képre láthatunk példát II. Rudolf 1572-es magyar királlyá való koronázásán, ahol az ünneplők az

²⁹Például az újonnan megjelent protestantizmus terjedésének gondja, illetve a hosszan elhúzódó Habsburg–Valois-konfliktus. vö.: Ágoston (2003), 1.

újdonsült uralkodót „harcra kész, második Corvin Mátyásként” éltették,³⁰ vagy később Ioannes Bocatius *Matthiados carmen heroica* (1614) című művében (Bártfa, 1599), melyben II. Mátyást állítja párhuzamba Hunyadi Mátyással,³¹ vagy korábban, mikor kiadja és II. Mátyásnak ajánlja Galeotto Marzio Mátyásról szóló művét.³² Corvinus tehát már nyugodtan előhívhatja, dicsérheti, akár a *defensor Christianitatis* címet is bevetve – már a Habsburgok malmára hajtja vele a vizet.

AZ EPOSZ HELYE A TURCICA-IRODALOMBAN

A most következő fejezetben a panegyricus helyét, kontextusát kívánom megragadni a következő szempontok mentén: egyrészt bemutatom a mű legközelebbi intertextuális kapcsolódásához, Alexander Cortsius *De laudibus bellicis*éhez való viszonyát, majd (többek között ismét Cortesius művét hívva segítségül) tágabb helyét a neolatin turcica-irodalomban a krisztianizáció kérdésének szempontjából. A szűk értelemben vett kérdés az, hogy a teológiai korrektség milyen mértékű igényével írja meg művét Corvinus.

Corvinus panegyricusának másik mintájához, Antonio Bonfini *Rerum Hungaricarum decades*éhez való viszonyát már vizsgáltam, így ezzel kapcsolatban csak a következőket tartom szükségesnek e dolgozat keretei között megemlíteni. Egyrészt a történelmi események és tények szintjén igen nagy bizonyossággal állítható, hogy Bonfini műve volt az egyetlen forrás, amire Corvinus támaszkodott. Másrészt ezt a másolást, követést igen nagy gonddal és precizitással végezte, alig mutatható ki bármiféle tényszerű eltérés az imitált műhöz képest, és ez az egy-két eltérés is lényegtelen apróságokat takar csak. Cortesius művét, a *De rebus bellicis*t Bonfiniével szemben nem történelmi forrásnak, hanem irodalmilag követendő, imitálendő példaként használja

³⁰Gulyás (2012), 258.

³¹Szőrényi (2015), 170. Bocatius szintén Cortesiust választja mintának, nevéből pedig megképzí a χορτισιάζειν (Cortesius módjára költeni) szót. A magyar irodalomban Zrínyi használja fel Cortesius örökségét. vö.: Szőrényi (1987–1988)

³²Szőrényi (2015), 174.

fel.³³ A *De rebus bellicis* a krisztianizáció problémakörében is értékes támpontot tudott szolgáltatni. Jelentős lépéselőnyt adott és megkönnyítette az elemzést, hogy Corvinus maga jelölte meg imitálendő művet, hiszen nem kellett vakon tapogatózni. Következzenek először azok a szöveghelyek, melyek akkor is egyértelműen megállapítható lenne, hogy kölcsönzések, ha nem maradt volna fent Corvinus szándéknyilatkozata. Az első szöveghely Corvinusnál, mikor a nándorfehérvári ostrom alatt Hunyadi vízi úton visz segítséget áttörve a török hajók blokádját. Az összecsapás során a holttestek akadályozzák az előrenyomulást: *et solitum occludunt prostrata cadavera cursum* (821.). Cortesiusnál a kifejezés a Sámsonhoz hasonlított Mátyással kapcsolatban kerül elő, aki a halottak tetemein gyors iramban áttörve újabb eltorzított testeket ad hozzá az eddigi hullahalmokhoz.

*Ipsae ruens rapido per strata cadavera cursu
Caesorum informes cumulis addebat acervos
(De laud. 883–885.)³⁴*

Az ágyúdörej és fegyverzaj hangulatfestő leírását is Cortesius kifejezéseiből, többek között az antik lírában igen ritka *tonitrua* szó (*De laud. 563.: crebra tonitrua; 159.: horrenda tonitrua*) segítségével alkotja meg:

*Et tormentorum furiosa tonitrua flictusque
Armorum caelo reboant terraque resultant.
(816–817.)*

*...armorum conflictu personat aether
Vicinaeque procul silvae montesque reclamant.
(De laud. 620–621.)*

³³ Mivel Corvinus az imitálást még csak a jövőre vonatkozó ígéretként fogalmazza meg a, kérdés volt az is, hogy a követés megvalósult-e egyáltalán. vö: BARLAY (1997), 352.: „*curabo ut dicar diligens ut aemulus Cortesii*”

³⁴ Csak a *strata cadavera* szókapcsolatra példa még: *De laud. 1084.*

A *Res bellica*eben II. Murad császár, illetve a neve alatt értendő török sereg ugyanúgy sűrű jégesőként pusztít el mindent, ami vonulásának útjába kerül, ahogyan a *De laudibus*ban leírt török csapatok:

*Verum Amurathes, densae qui grandinis instar
Fundebat socios spatiosa per arva, ...*
(570–571.)

*Et laetas densa populantur grandine messes,
Sic in Dalmatico consedit litore Turca.*
(*De laud.* 728–729.)

Nem kifejezések közvetlen átvételén nyugszik Cortesius imitálásának következő példája, melyben Európa Bizánc 1453-as eleste feletti megdöbbenését és gyászát taglalja Corvinus. Eközben a *De laudibus* azon részletét imitálja, mikor Isten Szűz Máriához intézve szavait kifejti, hogy a gonoszság erőinek egyre nagyobb elharapózása miatt, (ennek földi megtestesítői természetesen a törökök), legszívesebben eltörölné az emberi nemet, de nem teszi, mert megindította őt Hunyadi hősies küzdelme, sőt, megjutalmazza a hadvezért a csillaggá válás ajándékával is.³⁵ A törökök dúlásának leírása a következő rendben halad: először megtudjuk, hogy a török meg fogja szállni az egész világot, hiszen Mehmed keletet és nyugatot egyaránt szorongatja. Majd következik a már elfoglalt területek listája, közöttük Jeruzsálemmel és Görögországgal, végül Róma, amit csupán egy szűk szoros tart vissza ügyel-bajjal a veszedelemtől.

*...Possidet orbem
Turca ferox Eurumque premit Magmedus et Austrum,
Nec patriam tantum Solymam nec Achaica tantum
Regna, sed Illyricum tenet Epirumque superbus.*

³⁵*Me tamen Hunniadae pietas movet actaque bello
Fortia et effusus nostro pro nomine sanguis.
Sed, quoniam emeritum iam pridem sede locare
Siderea certum est...*

(*De laud.* 162–163.)

*Angusto vix tuta freto Roma inclyta, divum,
Roma, locus, Roma, imperii pulcherrima sedes.
(De laud. 149–154.)*

Corvinusnál Bizánc városát tartja megszállva a török, s így kerülnek említésre az idegen igát nyögő akhájok, majd megjelenik Róma is a pápa személyében, aki azonban nem az örök várost félti, hanem Pannónia megmeneküléséért fohászkodik.

*Urbs eversa iacet, Turcae dominantur in arce
Imperiumque aliud victi experiuntur Achivi.
Omnis ab hoc casu lugubri Europa gemiscit
Et tristem extremi populi metuere ruinam.
Ipse sacer Romae antistes de gente piorum
Sollicitus quascunque artes praesumit et ipsam
Pannoniam imprimis tutari exquirat ab hoste.
(775–782.)*

Külön kategóriát alkotnak azok az egyezések, amelyek Corvinus fentebb említett szándéknyilatkozata nélkül nem lennének megemlítve, de mivel ismert az imitálási szándék, valószínűsíthető, hogy ezen részletek mögött is Cortesius rejlik. Mindkettőjükénél megjelenik a kétszer valahányezer mezőn fekvő török képe:

*Bis dena in latis Turcarum millia campis
Occubere dolosque et vim posuere superbam.
(193–194.)
Bis septem vacuo Turcarum milia campo
Alitibusque ferisque iacent data pabula diris.
(846–847.),*

és az *in rerum discrimine* (106.) illetve *rerum discrimine* (*De laud.* 251.) kifejezés. A szövegbeli egyezések mellett utalni kell a fentebb tárgyaltak közül arra is, hogy Corvinus Hunyadi kettős (hun és antik latin) származásában is a *De laudibus* követi.

A következőkben áttérek a panegyricus krisztianizáció szempontjából való vizsgálatára. Krisztianizáció alatt azt a folyamatot értem, melynek során az antik műveket, műfajokat megpróbálják valamilyen módon összeegyeztetni a keresztény tanítással, beleilleszteni a keresztény keretrendszerbe. A kérdés, hogy az egyeztetést végbe lehet-e vinni, és ha igen, milyen módon (vagy hogy egyáltalán szükség van-e az egyeztetésre), a kereszténység kibontakozásának kezdetektől hosszú évszázadokon át probléma. A krisztianizáció problémája vonatkozott egyrészt a pogány szerzők műveinek értelmezési módjára, másrészt arra, ha valaki antik műfajban kíván alkotni, a műfaji kereteket betartva miként képes ezt megtenni. (Például hogyan jelenítse meg az antik isteneket egy eposzban.) Az antik művekhez való viszony talán legismertebb példája Vergilius negyedik eklogája, amelyet Jézus születésére vonatkozó jövendölésként olvastak. Az allegorikus értelmezés lehetősége, a „rejtett keresztény ételem” nagy karriert futott be, segítségével „legitimálni” tudtak antik szerzőket, de általánosan éltek vele kortárs antik műfajú művek írása során is. Természetesen annak a kérdésnek a megítélése, hogy a krisztianizáció milyen mértékben szükséges, rengeteg tényezőtől függött, kortól, politikai csillagállástól és természetesen alkotótól függően változhatott.

Hogy megtudjam, Corvinus műve hol áll ezen a skálán, több támpontot igyekeztem figyelembe venni. Ezek közt elsőnek kínálta magát Cortesius műve, ez alkotja a skála egyik végpontját, a másikat pedig Matteo Zupardo *Alfonseise*. (Törekedtem olyan műveket keresni, amelyek témájukban, vagy egyéb módon is kapcsolatban állnak Corvinus panegyricusával.) Zupardo képviseli azt az irányt, amely igyekszik teológiailag korrekt formába önteni az antik eposz hitvilággal kapcsolatos nyelvezetét, szókincsét, nem elégedve meg az allegorizálás „cselével”, sőt egyes kutatók szerint ő teszi ezt először.³⁶ A másik véglet, Cortesius távolról sem

³⁶ „Paul Gwynne például egyenesen úgy gondolja, hogy Zupardo oldotta meg legelőször az eposznak a Petrarca által még megoldatlanul hagyott műfaji alapkérdését, vagyis hogy hogyan lehet a keresztény hitvilágot, mégpedig nem allegorikusan, azaz a pogány Olympost mintegy átértelmezve, hanem a maga dogmatikai korrektségében bevonni az eposz isteni gépezetébe. Zupardónál ugyanis szerepel még bizonyos alárendelt helyzetekben, kvázi metonimikusan tenger helyett Neptunus, harc helyett Mars, de ezek nem valóságos személyek, nem cselekednek, a költő csak emlékeztetni akar egy tömör kifejezéssel a vihar vagy a csata komolyságára. Cselekvő isteni beavatkozást viszont csak a keresztény Istennek tulajdonít, valamint az általa

ilyen aggályos, együtt szerepelnek nála az antik mitológiából vett legkülönbözőbb lények, szörnyek³⁷ és istenek³⁸ ószövetségi hősökkel,³⁹ Szűz Máriával (141.), Krisztussal (263, 855, 1017, 1175.) vagy Szent Péterrel (132.). Mars nevét Cortesius is a harc jelölésére használja, de nála léptékekkel több személyesség, „élet” van a név mögött, mint Zuppardónál, a műben szereplő többi isten viszont teljességgel élő személy. Az Aeneas fegyvereivel Mátyás elé toppanó Valerius Corvinus pedig még az allegorikus értelmezés lehetőségét is legalább próbára teszi. Cortesius nem törődik a keresztény és az antik pogány kettősség összeegyeztetésével, fenntartás nélkül szerepelteti egymás mellett a két világot, attól függően, hogy mire van szüksége – a Zuppardo-féle teológiai korrektségre való törekvés látványosan távol áll tőle.

A *Res bellicae* Mars nevét Zuppardóhoz mérhető szikársággal egyszerűen beemeli szinonimaként a latin harcot, csatát, háborút jelentő főnevek közé. Antik istenek és mitológiai lények sem jelennek meg, de ennek nagy valószínűséggel e kérdéskörön kívül eső magyarázata van: Corvinus a Lucanus-féle epikus modellt követi, ezért hiányoznak az antik istenségek. Ez lehet az oka, hogy „keresztény oldalról” sem történik transzcendens beavatkozás: a műben hét alkalommal (237, 298 353, 493, 505, 1036, 1052.) fordul elő Krisztus neve, de egy alkalommal sem cselekvő felet takar, leginkább valamilyen állandósult szókapcsolat része (*pro nomine Christi* 289, 505; *fida agmina Christi* 1036; stb.). Toposzok formájában azonban megjelennek olyan pogány antik fogalomrendszerbe illeszkedő részletek, amelyek könnyen felfoghatók allegóriaként. A szöveg nagy hangsúlyt fektet Hunyadi *pietasára*, három alkalommal is kitér a hadvezér különféle kegyes cselekedeteinek ábrázolására: *Hunniades statuit divis sacrata trophaea* (189.)

*...templisque deum praeclara trophaea
constituit lucisque sacras et debita vota.*
(288–289.)

teremtett angyali seregeknek, és egy esetben még a pogány alvilágot is keresztényiesíti, amennyiben a törökök hiába imádkoznak Mohamedhez, hiszen prófétájukat éppen az ördögök kínozzák a pokolban.” (SZÖRÉNYI, 2021, 36.)

³⁷pl.: Briareus és Typhon (*De laud.* 845.), lapiták (*De laud.* 1145.)

³⁸pl.: Iuno (*De laud.* 166.), Venus (*De laud.* 194, 487, 930.), Vulcanus (*De laud.* 492.). Mátyásnak maga Venus küldi el Valerius Corvinuson keresztül Aeneas már erősen használt állapotú fegyverzetét, de előtte Vulcanussal helyrehozatja.

³⁹pl.: Sámson (*De laud.* 881.) vagy Dávid (*De laud.* 375.)

...his prospera divum
Fata et successus longos per templa precantur.
(476–47.)

A *divi* emlegetése könnyen behelyettesíthető a keresztény „égiek” (Szentháromság, angyalok, szentek) fogalmával, a felajánlások, fogadalmak is szólhatnak nekik.⁴⁰ A mű végén Hunyadi és fia, Mátyás irányában elhangzó jókívánságokat is könnyen lehet a mennyország jutalmára vonatkoztatni:

Vivite felices animae per sydera Olympi
Et proque piis meritis caelestum praemia habete;
(1068–1069.),

a *dedicatio*-ban az eredetileg *genitor* és *magni ingens arbiter orbis* kifejezések pedig természetesen vonatkozhatnak Iuppiter helyett az Atyára is.

A fentieket összességében nézve kijelenthető, hogy Corvinus műve a teológiai korrektség tekintetében valahol az *Alfonseis* és a *De laudibus* között helyezkedik el, az antik panelek pedig, amelyekkel dolgozott, azt mutatják, közelebb áll Cortesiushoz. Ha allegorikusnak szánva használta a fenti képeket, a korrektségre való igénye magasabbra tehető, Zuppardo fele mozdul. Ha viszont (és ezt jóval valószínűbbnek tartom) csak betétként alkalmazta a kéznél levő odavágó antik mintákat az adott jelenetek megalkotása során, azt jelenti, nem azt tartotta szem előtt, hogy megfeleljen a dogmatikának, és a képzeletbeli mércén még közelebb kerül a *De laudibus* felé.

ÖSSZEGZÉS

⁴⁰ Megemlítendő még: *Omnibus in templis divum celebrantur honores*, (200); *Haud licitum invitis moliri prospera divis*. (492.).

Elias Corvinus panegyricusát három szempontból vizsgáltam. A bevezető elemzés megadta a mű átlátásának lehetőségét és feltárta annak szerkezetét, rámutatott a Corvinus által alkalmazott szerkesztés viszonylag egyszerű irányelveire. A propaganda szempontjából való vizsgálat kimutatta, hogy az eposz használja a korabeli Habsburg propaganda elemeit, leginkább az V. Károlytól örökölt *universitas Christiana, defensor Christi* fogalmakörét. Ezen felül a szerző képes volt disszonancia nélkül egymás mellett szerepeltetni a kortárs Habsburg propagandát a Hunyadi-emlékezetben fennmaradt hívószavakkal. Ez két dolognak köszönhető. Az első, hogy Corvinus olyan elemeket használt fel a Hunyadi-mítoszból, melyek vagy semlegesek a Habsburg propaganda szemszögéből,⁴¹ vagy összeegyeztethetők, párhuzamba állíthatók azzal⁴² – bár ezt nem tudatos választás, hanem inkább az eredményezi, hogy egyrészt az anyagban, amiből dolgozott (Cortesius, Bonfini), másrészt a magyarországi környezetben, ahonnan az eposz témáját is merítette, szintén ezek az elemek voltak hangsúlyosak. A második, hogy a korabeli Habsburg propaganda nem konkurált a Hunyadi-emlékezettel, hanem felismerve és kiaknázva a hasonlóságokat, közös pontokat, igyekezett beolvasztani. Művében Corvinus a harmónia érzetét teremti meg a két fél között, utalva az egységes értékekre és célokra. Ezzel rámutat a Habsburgok kötelességeire a Hunyadi-féle törökellenes politika folytatásában.

Megállapítást nyert az is, hogy a szerző beváltotta ígérését Cortesius imitálását illetően. A követés pedig leginkább irodalmi szempontból valósult meg, annak ellenére, hogy két mű karaktere teljesen különböző (Corvinus stílusa szikár, koncentrált, Cortesius rendkívül csapongó, tobzódik a hasonlatokban, mitikus képekben). Valószínűsíthető viszont az is, hogy a két mű Hunyadi-genealógiáról alkotott állásfoglalása is összefügg. Az utolsó elemzés során kitűnt, hogy Corvinus igénye arra vonatkozóan, hogy teológiai szempontból korrekt művet hozzon létre, alacsony volt, azonban nem kirívó mértékben, a *De laudibus* például nála is szélsőségesebb értéket képvisel. Az igény pontos mértékének meghatározását viszont gátolja a lucanusi eposz mintájának (aktív) transzcendens elemeket lehetőleg kizorító tendenciája. A dolgozattal reményeim szerint sikerült valamennyire kiemelni a *Res bellicaet* a feledés mocsarából.

⁴¹pl.: a Hunyadiak származása

⁴²pl.: a *defensor Christi* szerep

IDÉZETT SZAKIRODALOM:

ÁGOSTON Gábor (2003), „Ideológia, propaganda és politikai pragmatizmus: A Habsburg–Oszmán nagyhatalmi vetélkedés és a közép-európai konfrontáció” in: *Történelmi Szemle* 45. 1–24.

BARLAY Ö. Szabolcs (1997), „Elias Corvinus és magyarországi barátai” in: *Magyar Könyvszemle* 4. 347–353.

BITSKEY István (2019), Mátyás király, mint irodalmi emlékezhely a kora újkorban. in: *Hunyadi Mátyás és kora*, szerk.: Bárány Attila – Kavecsánszki Máté – Pósán László – Takács Levente, Kapitális Kft., Debrecen, 10–23.

BOBORY Dóra (2018), *Batthyány Boldizsár titkos tudománya. Alkimia, botanika és könyvgyűjtés a tizenhatodik századi Magyarországon*, Budapest, l'Harmattan Kiadó

BORZSÁK István (1984), *Nagy Sándor-hagyomány Magyarországon*, Akadémiai kiadó, Budapest.

CSERNUS Sándor (2001), „Mítosz, propaganda és népi etimológia. Hunyadi János: »Fehér« vagy »Vlach« lovag? in: *Acta Historica*, Tom. 95, Szeged, 3–33.

FÓGEL József – IVÁNYI Béla, – JUHÁSZ László (1936), *Antonius de Bonfinis: Rerum Hungaricarum decades*, Teubner, Lipcse.

GALÁNTAI Erzsébet (2006), „Bemerkungen zum Nachleben von antiken Feldherrn- und Herosporträts. Die Gestalt von János Hunyadi in den Werken: De Ioanne Corvino von P. Ransanus und Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas von Elias Corvinus” in: *Chronica* 6., Szeged, 100–104.

GULYÁS Borbála (2012), „A török elleni harc megjelenítése a Habsburgok udvari ünnepségein a 16. században” in: *Identitás és kultúra a török hódoltság korában*, szerk. Ács Pál, Székely Júlia, Balassi Kiadó, Budapest, 249–264.

KLANICZAY Tibor (1975), „A kereszteshad eszméje és a Mátyás-mítosz” in: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1. 1–14.

KORPÁS Zoltán (2008), „Fiat unum ovile et unus pastor. V. Károly birodalomeszméje és annak megjelenési formái” in: *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*, szerk.: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó, L'Harmattan Kiadó Budapest, 13–28.

LÁZÁR István Dávid (2019), „Bonfini Mátyás dicsőítései” in: *Hunyadi Mátyás és kora*, szerk.: Bárány Attila – Kavecsánszki Máté – Pósán László – Takács Levente, Kapitális Kft., Debrecen, 57–64.

RITOÓKNÉ Szalay Ágnes (2000) „A Corvinus-legenda és a régészeti emlékek” In *Történelem – kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon: kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 2000. március 17–szeptember 24.*, szerk.: Mikó Árpád, Sinkó Katalin, Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 258–261.

SÁRKÁNY Oszkár (1937), *Ioannis Hunniadae res bellicae contra Turcas*, Teubner, Lipcse.

SEBESTYÉN Ádám (2016), „A Hunyadi-genealógia történelemszemlélete Antonio Bonfini és Heltai Gáspár történeti műveiben” in: *Átjárások-áthallások Az Eötvös Collegium Magyar műhely 2014. évi konferenciájának előadásai*, Budapest, 81–98.

SIMON Lajos Zoltán (2021), „Mátyás, a bosszúálló. Allúziós technika és uralkodókép Alexander Cortesius *De laudibus bellicis Matthiae Corvini Hungariae regis* című eposzában” in: *Convivia Neolatina Hungarica 4. Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században* szerk.: Békés Enikő – Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor, Lazi Könyvkiadó, Szeged, 57–70.

SZÖRÉNYI László (1987–1988), „Panegyricus és eposz: Zrínyi és Cortesius”, in: *Irodalomtörténeti Közlemények* 1–2. 141–149.

SZÖRÉNYI László (2021), „Hunyadi angyalai” in: *Convivia neolatina Hungarica 4. Latin nyelvű udvari kultúra Magyarországon a 15–18. században*, Lazi kiadó, Szeged, 35–44.

TANNER, Marie (1993), *The last descendant of Aeneas. The Habsburgs and the Mythic Image of the Emperor*, Yale University Press.

FELDOLGOZOTT SZAKIRODALOM:

KUBINYI András (2003), „Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király”, in: *Aetas*, 3, 83–100.

SEIDEL, Robert (2018), „Epische Habsburgerpanegyrik aus der Feder eines streitbaren Lutheraners. Nicodemus Frischlins »Panegyrici très« auf Maximilian II. und Rudolf II. (1577)” in: *Zeitschrift für Germanistik*, 28, 25–48.

TÓTH Gergely (2019) „»Matthias Augusto similis« Mátyás király a kora újkori protestáns műltszemléletben” in *Convivia Neolatina Hungarica 3. A reformáció és a katolikus megújulás latin nyelvű irodalma*, szerk.: Békés Enikő – Kasza Péter – Kiss Farkas Gábor – Lázár István – Molnár Dávid, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 45–56.

HARRAUER, Christine (2003), „*Mythos als Propaganda*” in: *Acta Antiqua*, 43, 407–422.

SELÁF Levente (2020), „Between Lyric and Epic: The Great Turkish War in German, Italian and Hungarian Ereignisliedern” in: *Controversial Poetry 1400–1625*, szerk.: Judith Keßler – Ursula Kundert – Johan Oosterman, Brill